

Terug naar Toen 2. Reminisceren met ouderen, geb. 1935-1950.

Bijlage 2. Sociale, politieke en economische ontwikkelingen vanaf eind jaren dertig

© 2011. Perspectief Uitgevers, Utrecht

Dit overzicht is vooral opgezet als achtergrondinformatie voor de reminiscentiethema's, om de gebruikers van *Terug naar Toen* enige informatie te geven, zodat de verhalen van deelnemers beter in een sociaal-historische context kunnen worden geplaatst.

De onderwerpen zijn niet geschikt als reminiscentiethema, omdat reminiscentie zich vooral richt op de positieve herinneringen aan vroeger.

Dit overzicht is slechts een beknopte opsomming van de sociale, politieke en economische ontwikkelingen vanaf de jaren dertig.

jaren dertig

Deze jaren staan in het teken van de wereldwijde crisis, die veroorzaakt werd door de beurskrach van 1929 in New York. In veel landen slaat de werkeloosheid toe, evenals de inflatie. In Duitsland is de geldontwaarding onevenredig hoog, vanwege de herstelbetalingen die dit land moet doen voor de grootschalige vernietigingen die het als agressor in de Eerste Wereldoorlog heeft gepleegd. Duitsland wordt hiermee dermate vernederd, dat er een voedingsbodem ontstaat voor de opkomst van een dictatuur, die uit is op wraak vanwege het verliezen van de Eerste Wereldoorlog en vanwege de hoge herstelbetalingen.

1933 Adolf Hitler komt aan de macht in Duitsland.

1939 Duitsland valt Polen binnen en in Nederland start de mobilisatie. Dienstplichtige militairen worden opgeroepen en in stelling gebracht voor een eventuele Duitse aanval op Nederlands grondgebied. Vrachtwagens, personenauto's en paarden met of zonder wagens worden gevorderd door de Nederlandse overheid, om te worden ingezet bij de militaire voorbereidingen.

jaren veertig

1940 op 10 mei beginnen de Duitse aanvallen op Nederland. Na vier dagen geeft Nederland zich over, om vervolgens vijf jaar lang te worden bezet. Aanvankelijk probeert de Duitse bezetter Nederlanders te winnen voor zijn zaak, aangezien die volgens de Duitse rassenwetten ook behoren tot het Arische volk, dat veruit superieur zou zijn aan andere volkeren. Binnen enkele maanden breken er echter stakingen uit en komen steeds meer groepen in verzet, zodat de Duitse bezettingsmacht steeds agressievere middelen inzet om de Nederlandse bevolking te

domineren. Openbare executies van onschuldige burgers en van gevangen genomen verzetsmensen maken deel uit van deze aanpak.

Een deel van de vloot van de Koninklijke Marine weet Nederland op tijd te verlaten en vaart naar Engeland, om van daaruit, samen met het meegereisde parlement en de Koninklijke familie, het verzet in Nederland te ondersteunen.

1942 op 8 maart veroveren de Japanners (bondgenoten van Duitsland) Nederlands- Indië op Nederland. Nederland verliest hiermee zijn koloniën in de Oost.

1942-1943 Onwelgevallige bevolkingsgroepen zoals de Joden, zigeuners, communisten, homoseksuelen, gehandicapten en verzetsmensen worden gearresteerd en afgevoerd naar Duitsland en Polen, waar een groot deel van deze gedeporteerden omkomt in de werkkampen en de vernietigingskampen. Verder worden veel waardevolle goederen geroofd en geplunderd door de bezettingsmacht. Gedurende de oorlog worden steeds meer mannen tussen de 15 en 35 jaar verplicht tewerkgesteld in de Duitse industrie, aangezien de Duitse mannen massaal aanwezig zijn aan het front.

1944 De situatie in Nederland verslechtert in toenemende mate. Er zijn tekorten op velerlei gebied, maar er gloort ook hoop. De Geallieerden landen in het Franse Normandië, om van daaruit West-Europa te bevrijden van de Duitse bezettingsmacht. Rusland wint op haar beurt terrein aan het oostfront.

1944-1945 Alleen het zuiden van Nederland is bevrijd, het noorden en westen van Nederland gaan nog een hele zware winter tegemoet. Er is een enorm gebrek aan voedsel en aan brandstof, waardoor deze periode de geschiedenis in gaat als de Hongerwinter, waarbij naar schatting 20.000 mensen omkomen als gevolg van ondervoeding en uitputting.

1945 Duitsland wordt verslagen en trekt zich terug uit een berooid en gehavend Nederland. De Amerikanen laten in augustus hun geheime wapen, de atoombom, op de Japanse steden Hiroshima en Nagasaki vallen. Hierop geeft Japan zich over en komt er einde aan de Tweede Wereldoorlog. De politieke gevangenen die door de Duitsers waren vastgezet komen vrij, en de NSB'ers en andere landverraders worden door de nieuwe Nederlandse regering gevangen gezet in interneringskampen. Ondertussen kan men beginnen met het herstellen van alle aangerichte schade (waarvan de schattingen uitkomen in de buurt van de 25 miljard gulden), en het berechten van oorlogsmisdadigers, waarvan de Neurenberger processen het meest bekend zijn.

1945 De Japanners zijn nu ook in Nederlands-Indië verslagen. Nederland eist de zeggenschap over deze voormalige kolonie weer op, maar de vrijheidsstrijders stichten een eigen onafhankelijk Indonesië.

1946 Europa is na de Tweede Wereldoorlog haar macht in de wereld kwijt. Nu volgt de Koude Oorlog, waarbij de voormalige bondgenoten de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie lijnrecht tegenover elkaar komen te staan en strijden om de nieuwe wereldmacht. De Amerikanen zijn bang dat de Russen het sterk verzwakte Europa zullen binnenvallen en onderwerpen aan haar communistische dictatuur.

In Nederland worden veel uitgestelde huwelijken gesloten en er ontstaat een geboortegolf, de zogenaamde 'babyboom'. De woningnood blijft nog steeds huizenhoog.

1947 Nederland ontvangt Amerikaanse Marshallhulp ter waarde van 3,5 miljard gulden voor de wederopbouw, en om in staat te zijn weerstand te bieden tegen een eventuele Russische invasie. In Duitsland vinden de Neurenberg-processen plaats, waarbij prominente nazi's en oorlogsmisdadigers worden berecht door een internationaal gerechtshof.

1948 Het kabinet Beel wordt opgevolgd door het eerste kabinet van Willem Drees, de voorman van de Partij van de Arbeid. Zijn kabinetten houden stand tot 1958.

Nederland trekt ten strijde tegen de vrijheidsbeweging in Indonesië en stuurt een paar duizend militairen om de Indonesische archipel weer terug te veroveren onder de slogan 'Indië verloren, rampspoed geboren'. Het resultaat is een langdurige strijd, waarbij Nederland uiteindelijk gedwongen wordt eind 1949 de Indonesische onafhankelijkheid te erkennen, met name onder druk van de Verenigde Naties.

In 1948 draagt koningin Wilhelmina het koningschap over aan haar dochter Juliana, die dit ambt zal vervullen tot 1980.

Vanaf 1949 neemt de wapenwedloop steeds grotere vormen aan. Kernproeven worden opgevoerd, gevolgd door de ontwikkeling van een waterstofbom. Er ontstaan twee allianties: de NAVO (Noord-Atlantische Verdragsorganisatie) in het westen en het Warschaupact in het oosten.

jaren vijftig

In de jaren vijftig emigreerden vele duizenden Nederlanders naar Canada, de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland en Australië, vanwege de dreigingen van een nieuwe oorlog tussen de NAVO en het Warschaupact die naar verwachting op Europees grondgebied zou worden uitgevoerd. Een andere reden voor vertrek waren de voedseltekorten, gebrek aan woonruimte en gebrek aan landbouwgrond. Ondertussen is de wederopbouw in volle gang, terwijl in Korea een nieuwe oorlog uitbreekt (tussen 1950 en 1953) waar ook Nederlandse soldaten bij betrokken raken. Op vele plaatsen elders in de wereld breken revoluties uit, waarmee de

koloniën strijden voor hun zelfstandigheid en niet langer gebukt willen gaan onder de zeggenschap van de verschillende Europese landen.

De Russen maken een begin met de ruimtevaart met de lancering van de Spoetnik 1.

In Nederland kunnen steeds meer mensen het zich permitteren om een bromfiets of een scooter aan te schaffen. In de Verenigde Staten wordt de rock 'n roll een rage, met de latere rocklegendes Elvis Presley en Bill Haley in de hoofdrol. Uit deze beweging ontstaat de eerste jeugdcultuur.

In Nederland adviseert de overheid huizenbouwers en bewoners op het gebied van woninginrichting. De woonkamers op het zuiden, en de keuken op het noorden. Verder veel licht en ruimte. Niet langer geornamenteerd behang, maar een éénkleurige wandbekleding en eenvoudige gordijnen. En niet te veel meubels in de woonkamer.

1953 Grote storm veroorzaakt een watersnoodramp in Zeeland, met tientallen dijkdoorbraken, enorme schade aan gebouwen, landbouw en veeteelt en 1835 doden. De radio organiseert de actie 'beurzen open, dijken dicht' en Nederland ontvangt veel hulp vanuit het buitenland. Om deze ramp in de toekomst te voorkomen ontwikkelt men de Deltawerken.

1954 Nederland begint met de dekolonisatie van de 'West'. Suriname en de Nederlandse Antillen krijgen een eigen regering.

1955 Invoering van de AOW, de Algemene Ouderdoms Wet, door 'vadertje' Drees, sociaal-democratisch politicus die tien jaar lang premier van Nederland was.

1956 De Sovjet-Unie valt Hongarije binnen en veel Hongaren vluchten, onder andere naar Nederland, wat uiteindelijk hun nieuwe thuisland zal worden. In datzelfde jaar nationaliseert de Egyptische president Nasser het Suezkanaal dat tot die tijd in handen was van een Engels-Franse maatschappij. Europa is niet meer bij machte om hier tegen op te treden.

1957 De Russen lanceren de Spoetnik II en sturen daarmee het hondje Laika als eerste levende wezen de ruimte in. Oprichting van de EEG; de Europese Economische Gemeenschap. In dat jaar wordt tevens de PSP, de Pacifistisch Socialistische Partij opgericht met als doel via antimilitaristische middelen de machtsblokken van de NAVO en het Warschaupact op te kunnen heffen. De PSP zal later opgaan in Groen Links.

1958 De Verenigde Staten brengen de eerste satelliet in de ruimte, ontwikkeld door de raketgeleerde Werner von Braun, een voormalig hoofd van de Duitse legerdivisie die zich gespecialiseerd had in de ontwikkeling en fabricage van de beruchte V-2 bommen, waarmee de nazi's Engeland bestookten. Wereldwijd komen er steeds meer protesten tegen kernwapens. In Nederland ontstaat de beweging 'Ban de Bom'.

Ondertekening van het Benelux-unieverdrag, met als doel een vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal binnen de drie landen België, Nederland en Luxemburg.

1959 De Sovjet-Unie lanceert de onbemande ruimteraketten Lunar II en Lunar III, waarmee foto's worden gemaakt van de schaduwzijde van de maan. In Cuba wordt dictator Batista verdreven door Fidel Castro.

In het Nederlandse Slochteren wordt het grootste aardgasveld ter wereld aangeboord.

Invoering van de Algemene Weduwen- en Wezenwet.

jaren zestig

De jaren zestig staan in het teken van *'love, peace and understanding'* (liefde, vrede en wederzijds begrip), dat gepaard gaat met protesten van studenten en arbeiders die zich niet langer de wet willen laten voorschrijven door de machthebbers. De Provo's en de Flower Power-beweging zijn twee vormen van de opkomende jongerencultuur. Ook komt er langzaam een einde aan de verzuiling van Nederland. Binnen deze verzuiling was iedereen aangesloten bij een specifieke zuil, hetzij katholiek, protestants, liberaal of socialistisch. Deze zuilen beheersten het openbare leven, van radio en televisieomroepen tot politieke partijen, maar ook het algemene verenigingsleven zoals de sportvereniging, een zangkoor of een toneelclub. De jongeren wilden echter hun eigen richting bepalen, waarbij bevoogding vanuit de diverse levensbeschouwelijke zuilen niet langer gewenst was. De ontkerkelijking kwam in deze periode ook op gang.

De jaren zestig staan ook wel bekend als *de protestjaren* en als *the roaring sixties*.

Rotterdam groeit uit tot de grootste havenstad van Europa.

1961 Start van de bouw van het IJzeren Gordijn in Berlijn. Toenemende spanning tussen Oost (Sovjet-Unie) en West (Verenigde Staten en West-Europa), aangeduid als de Koude Oorlog.

Tijdens de Varkensbaaicrisis in Cuba leidt Amerika een grote nederlaag.

De Russische kosmonaut Yuri Gagarin maakt als eerste mens een baan om de aarde. De Amerikaan Alan Bartlett Shepard is een maand later de tweede mens in de ruimte. Hierna ontwikkelt zich een wedloop tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, waarbij de Amerikanen beloven als eerste een mens op de maan te zullen zetten.

Nederland raakt ook in conflict met Indonesië dat Nieuw-Guinea opeist. Onder druk van de Amerikanen besluit Nederland hierin een jaar later toe te geven.

1962 Veel Nederlandse gezinnen uit het voormalig Nederlands Nieuw-Guinea keren terug. Prinses Wilhelmina overlijdt en de begrafenisplechtigheid vindt geheel in het wit plaats.

De Cubacrisis. De Sovjet-Unie bouwt op het eiland Cuba bases voor kernraketten. De Amerikaanse vloot neemt posities in om Russische schepen met raketten tegen te houden, en de spanningen tussen oost en west dreigen uit te lopen op een derde wereldoorlog, mét inzet van nucleaire wapens. Uiteindelijk kiezen de Russen ervoor om hun schepen om te laten keren.

1963 De Amerikaanse president John F. Kennedy wordt vermoord. De vermoedelijke dader is Lee Harvey Oswald.

Martin Luther King houdt zijn beroemde toespraak met de legendarische slogan 'I have a dream', waarin hij strijdt voor gelijke burgerrechten van blanken en zwarten.

In Nederland treedt de Boerenpartij van boer Koekoek toe tot de Tweede Kamer. Deze partij behartigt de belangen van de kleine boeren die bedreigd worden door buitenlandse concurrentie.

1965 Invoering van de Algemene Bijstandswet.

1966 Huwelijk van prinses Beatrix en prins Claus von Amsberg, met de beruchte rookbom in de Raadhuisstraat in Amsterdam, tijdens de tocht per koets. In datzelfde jaar wordt ook de politieke partij D'66, Democraten '66 opgericht, met Hans van Mierlo als belangrijke voorzitter en lijstaanvoerder. In dat jaar wordt ook de WAO, de Wet op de Arbeids Ongeschiktheidsverzekering ingesteld.

1967 Toenemende protesten tegen de oorlog in Vietnam, waarin de Fransen hun strijd tegen het communisme opgeven en overdragen aan de Amerikanen.

Invoering in Nederland van de AWBZ, de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten.

1968 De Praagse lente. In Tjecho-Slowakije probeert Alexander Dubcek een meer gematigde communistische koers te introduceren. De andere partijen van het Warschaupact zijn hiel fel op tegen en bezetten het land onder aanvoering van de Sovjet-Unie.

In de Verenigde Staten word Martin Luther King, strijder voor de rechten van zwarte Amerikanen, vermoord. Ook Robert Kennedy, de broer van de eerder vermoorde John F., wordt vermoord.

In Parijs breken vele studentenprotesten los, gevolgd door protesten in Nederland. De Maagdenhuisbezetting is hiervan de bekendste, waarbij de studenten van de Universiteit van Amsterdam medezeggenschap eisten in het bestuur.

oud geld

In 2002 is de Nederlandse gulden vervangen door de euro.

Alle genoemde bedragen in dit boek hebben betrekking op de gulden.

Een Nederlandse gulden komt overeen met vijfenveertig eurocent.

Tien Nederlandse guldens komt overeen met € 4,50

Het oude muntensysteem was opgebouwd uit:

½ cent (*halfje*) (afgeschaft na de oorlog)

1 cent

2½ cent (*plak*) (afgeschaft na de oorlog)

5 cent (*stuiver*) (voor en tijdens de oorlog als vierkante munt, het vierkante stuivertje; na de oorlog rond stuivertje)

10 cent (*dubbeltje*)

25 cent (*kwartje of heitje*)

100 cent (*een gulden, als een biljet; later als munt*)

1 gulden (*een piek*)

een gulden en vijftig cent (*een daalder*)

twee gulden vijftig (*een rijksdaalder, een riks of een knaak*)

een biljet van een rijksdaalder

een gouden vijfje (*afgeschaft na de oorlog*)

een gouden tientje (*afgeschaft na de oorlog*)

10 gulden (*een joetje*)

25 gulden (*een geeltje*)

100 gulden (*een meier*)

1000 gulden (*een rooie of een rooie rug*)

100.000 gulden (*een ton*)

De verzuiling zoals die in Nederland voorkwam tot eind jaren vijftig met de belangrijkste politieke partijen

socialisten

- SDAP (Sociaal Democratische Arbeiders Partij) verandert na de oorlog in de PvdA (Partij van de Arbeid)

- dagblad Het Vrije Volk

- radio- en televisieomroep de VARA

katholieken

- KVP (Katholieke Volks Partij)
- dagblad de Volkskrant
- radio- en televisieomroep de KRO (Katholieke Radio Omroep)

protestanten

- CHU (Christen Historische Unie)
- ARP (Anti Revolutionaire Partij) protestants, vooral gereformeerd
- dagblad Trouw
- radio- en televisieomroep NCRV
- radio- en televisieomroep VPRO

liberalen

- VVD
- radio- en televisieomroep AVRO

communisten

- CPN (Communistische Partij Nederland)
- dagblad de Waarheid

nationaal-socialisten

- NSB (Nationaal Socialistische Beweging, onder leiding van Anton Mussert).
- *Let op!* De NSB werd na de oorlog verboden en leden van de NSB zijn na de oorlog veroordeeld als landverraders. Dit heeft veel trauma's opgeleverd, die doorwerken tot op de dag van vandaag.